

11. Шерех Ю. Стилї сучасної української літератури на еміграції 1945. Пороги і запоріжжя: Література, мистецтво, ідеології. Харків : Фоліо, 1998. Том 1. С. 161–195.

12. Шерех Ю. Третя сторожа. Київ, 1993. С. 446.

Сіснко Марія – студентка 4 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: образ України в творчості українських емігрантів I половини ХХ століття.

Ольга Грама

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В.І.

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧОЇ ПРОЗИ АНАТОЛІЯ ДІМАРОВА

Анатолій Дімаров в українську літературу прийшов доволі рано, але те, що він написав, пов'язано з історією його роду, батьків, держави, України загалом. Він зумів розповідати про наболіле крізь призму пережитого, але світогляд письменника не став від цього спотвореним чи людиноненависним. Уроки Анатолія Дімарова в дитячій та підлітковій літературі – це насамперед життєствердні уроки моралі, світлого чуття краси, енергії, навчання та любові до кожної деталі, яка оточує нас у житті. Про вибір тем для своїх творів письменник писав: *«Я брався за теми, офіційно майже заборонені, бо ж усі писали на виробничу тематику, а я – про сім'ю й виховання дітей»* [3, с. 13]. Радянщина наклала свій відбиток на авторів цієї епохи, однак А. Дімаров один з небагатьох, хто не піддався на ідейні провокації цензорів.

Актуальність статті пов'язана з потребою проаналізувати художні особливості дитячої прози Анатолія

Дімарова в контексті доби й осмислити її значимість для сучасного читача.

С. Іванюк слушно назвав літературу для дітей «унікальним документом, у якому, як у краплині води, відображаються прагнення тієї чи іншої епохи, домінантні тенденції суспільної свідомості» [2, с. 78]. На наш погляд, слід наголосити також на тому, що поняття «суспільна свідомість» навіть у тоталітарній державі не тотожне офіційній ідеології, воно охоплює й опозиційні настрої та тенденції, які так чи інакше відбиваються в літературі й інших видах мистецтва. В Україні 60–80-х років уже саме звернення до національних художніх форм було виявом певного дисидентства, оскільки суперечило офіційному ідеалові «єдиного радянського народу». Оцінювати сьогодні тогочасні повісті для дітей (як, до речі, будь-які тодішні твори) слід обережно і тактовно, постійно спираючись на аналіз конкретних текстів, проникаючи вглиб їхньої художньої структури, шукаючи приховані смисли. Поетологічний, а не соціологічний підхід має стати основним ключем до адекватного їх розуміння й визначення місця в історії літератури.

Такою візитівкою в дитячій творчості Анатолія Дімарова є повість «На коні й під конем» (1971). На перший погляд – це біографія маленького хлопчика Тольки, спочатку дошкolarика, згодом школяра, учня старшої школи, вояка радянської армії, який на власні очі побачив наступ фашистів на рідну землю. В легкій та доступній формі ми знайомимося з неймовірними і жвавими пригодами дитини, пізнаємо світ її інтересів, розваг, фізичної та розумової праці, рухову діяльність та допитливість, першу дитячу та юнацьку закоханість. На перший погляд, це один з мільйонів звичайних дітей доби розвинутого соціалізму. Але ця думка хибна. Перед нами не просто Толька, а сам Анатолій Дімаров, який описав власні життєві дитячі й дорослі пригоди, своє становлення, не приховуючи від читача нічого, не ідеалізуючи ні себе, ні

свого героя. «В кожному моєму творі є і прототипи, і конкретні події, і домисел, і те, що нашептано Богом» [4, с. 214]. Тому, на нашу думку, така щирість і є першим секретом успіху майстра слова.

Анатолій Дімаров – автор ліричної прози. Одним із перших кроків А. Дімарова до опанування ліричної поетики була його автобіографічна проза. У прозі 60-х років фігура оповідача прагне заповнити собою весь простір. Оповідь відбувається як ланцюг асоціацій, спогадів оповідача, навколо яких розгортаються певні епізоди життя. Принцип біографізму притаманний повісті «На коні й під конем», обумовив появу потужної особливості – народно-етичне начало. Очевидною є і документальність сюжету. Все це продукувало посилення у повісті ліричного, сповідального начала.

Про свою творчу лабораторію автор згадував: «Я весь час прагнув зробити із читача співавтора, щоб він теж побув у моїй шкурі й в деяких місцях навіть додумав сюжет» [3, с. 14]. Тому світ у дитячій прозі сприймається через дитячу емоційність, з її надто суб'єктивною і часом гіперболізованою оцінкою реалій. Так в історії «Біля ялинки» ми разом з Толькою та меншим братом Сергієм переживаємо радість від святкування Нового року, щире захоплення і миттєве розчарування від усвідомленого і пережитого конфлікту, коли їм захотілося поласувати сріблястим пряником з нижньої гілки ялинки, обернулося розчаруванням і усвідомленням своєї бідності: *«Коли Юрко втихомирився, його мати запропонувала нам знову погратися. Та мені вже було не до гри. Я раптом побачив свої та Сергійкові блаженські штаниці, і черевики, почищені сажею, і мамине простеньке плаття, порівняв усе те з парадним одягом Юрася, якого встиг зненавидіти, з розкішною сукнею його матері – мені стало так незатишно, як ще не було ніколи»* [1, с. 74]. Бажання голодної дитини можна зрозуміти, тому модель світу в творах про дитинство чіткіше передає авторський погляд,

при цьому сутність наближеності оповідача до героя допомагає гостріше відчутти плин часу.

Розповідаючи про дивовижні й веселі пригоди, автор володіє магією незримого виховного впливу. Він говорить про дитячу гру, але долучає історичний контекст. Так, в історії «Земляні млинці», діти під час голодомору залишалися дітьми, їм властиво розважатись. Коли вони гостювали у Ванька, взяли з собою дівчинку Ганнусю, *«вона була дуже худа, і тоненькі, як палички, ноги, здавалось, ось-ось не витримають, поламаються, лише великий живіт, віддуваючись наперед, задирав брудну сорочину»* [1, с. 31]. Діти в цей час думали тільки про їжу, тому грали в гостину зі смаколиками. Коли Ганнуся вхопила чорний земляний млинець і надкусила його, зрозуміла, що то земля, вона *«плакала так, що аж трусилося худеньке тільце, а обличчя її розпачливо кривилося»* [1, с. 31]. Тільки тоді діти усвідомили, що не кожна гра доречна.

У повісті «На коні й під конем» А. Дімаров прямував саме до створення образу автора. Проте, відчуваючи інтуїтивно його подекуди стримуючу образну статичність, письменник прагне вивільнити його, надати розкутості думці і слову, як наслідок авторська мова за своєю лексикою, синтаксисом уподібнюється демократизованому герою з орієнтацією на розмовну, усну інтонацію. Така стилізація створює не ілюзію причетності до народного буття, це – саме буття, а оповідач-герой – не над ним і не спостерігач. Він учасник цього дійства, але поки що не наважується виокремити з нього.

Анатолій Дімаров не ідеалізує свого героя, він чесний з собою і зі своїм читачем, який піддається виховному впливу від твору. Письменник розповідав, що «я ніколи нічого не досліджував для своїх творів. В архіві не ходив, очевидців не шукав. Брав усе від життя – хоч, може, я й не дуже розумний, але з пальця нічого не висмоктував. Те, що зворушувало в житті, те й описував. Писав так, як

умів, нікого не наслідував» [3, с. 16]. Ілюзія ідеального лакованого героя зіпсувала б враження від твору, а письменник оголює свою душу. В історії «Слово і діло» Толька зізнається, що щиро слухав маму, але траплялася дивовижна річ: *«я щиро погоджувався з нею, поки її слухав. А вибігав з хати, і добре мамине слово вилітало з голови. Так було й зараз»* [1, с. 105]. Для прозаїка тема материнства особлива. Вона близька до теми сім'ї, тому й «основне у вихованні дітей – це приклад батьків. Для мене таким взірцем стала мама. Від неї навчився ставитися до жінки, як до особистості, яку ніколи не можна ображати. Хоч як злився, але жінкам ніколи боляче не робив» [3, с. 19]. Образ мами виписаний з любов'ю. Вона не просто вчителька, годувальниця, берегиня домашнього вогнища, вона людина, яка в складні часи рятувала синів від голоду й зневаги, морального й психологічного цькування.

Халепи чіплялися за головним героєм, але в будь-якій ситуації він залишався оптимістом. Тому ідейно твір переконує в тому, що будь-які задатки, здібності, ситуації в шкільному та домашньому житті треба використовувати на свою користь. Тільки людина з позитивним світобаченням може легко долати життєві випробування.

Оповідач А. Дімарова – це його іпостась, що була лише позначена легкими штрихами в повісті «На коні й під конем». У всій своїй повноті вона розкрилась у подальшій творчості. Тобто А. Дімаров лише типологічно вписався в яскраво втілену ідею родового «автора-героя».

Література

1. Дімаров А. На коні й під конем. Київ : Видавнича група КМ-БУКС, 2016. 416 с.
2. Історія української літератури: у 2 т. Київ : Наук. думка, 1987-1988. Т.2. 742 с.
3. Наш Дімаров. Статті. Інтерв'ю. Спогади. Листи. Присяжати. Упор. Є.Дімарова. Київ : Фенікс, 2015. 327 с.
4. Письменництво: важкий хрест чи лавровий вінець?

: анкета / упоряд. В. Бондар. Київ : Ярославів Вал, 2010. 368 с.

Грама Ольга – здобувач ступеня вищої освіти магістра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська дитяча проза другої половини ХХ століття.

Олександра Григорович

Наук. керівник – к. філол. н., ст. викл. Зелененька І. А.

РАННЯ ІСТОРИЧНА ПРОЗА ЮРІЯ МУШКЕТИКА: СЕМЕН ПАЛІЙ ТА ІВАН МАЗЕПА В ТЕНЕТАХ САМОДЕРЖАВСТВА

У творчій спадщині Юрія Мушкетика особливо знаковими є повістеві та романні твори історичної, героїчної тематики, це стратегічні для української цивілізації та державотворення епічні полотна, які незаслужено проігноровані в системі шкільної освіти. Наша розвідка присвячена проблемі ідентифікації творів мистця як кардинальних у контексті націотворення. Із 1954 року, від повісті «Семен Палій» аспіранта Київського державного університету Юрія Мушкетика, до двадцятих років ХХІ століття й далі, твори мистця, котрий нещодавно відійшов у вічність, – своєрідна художня історія України на скрижалях двох жорстоких століть, а саме ХVІІ і ХІІІ ст., барокової доби, у якій формувалася українська європейська державність і була втрачена в нерівній, підступній боротьбі з боку сусідів, боротьбі, що суперечила кодексу честі [6, с. 14].

Свого часу вельми помпезно відзначалося 300-ліття «возз'єднання» України з Росією, а «Тези про 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654-1954)» були